

РЕЗЮМЕТА

на публикациите на Диана Георгиева Благоева-Стефанова,
представени за конкурса за заемане на академичната длъжност
„професор“

по направление 2.1. Филология, научна специалност Български език
(българска лексикология и лексикография), обявен от ИБЕ „Проф. Л.
Андрейчин“, ДВ, бр. 62/29.07.2014 г.

Представят се резюмета на публикациите (монография, студии и статии) от
периода 2006 – 2014 г., след заемане на академичната длъжност „доцент“,
обединени по тематични области.

Неология

В монографията Д. Благоева, С. Колковска. ***Динамика и иновационни процеси в българската лексика в края на XX и началото на XXI век***, публикувана като Втори дял в *Българска лексикология и фразеология. Т. 1. Българска лексикология*. Под научната редакция на Лилия Крумова-Цветкова, Емилия Пернишка. (София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2013, с. 215-394), Д. Благоева е автор на следните части: **самостоятелно**: Увод, Първа глава *Теоретични основи на неологията*, Втора глава *Начини и пътища за обновяване на лексиката в българския език в края на XX и началото на XXI в.* (раздели 1., 2., 3., 4.), Трета глава *Основни тенденции в новата българска лексика* (раздели 2.4., 5, 6.3.), Заключение; **в съавторство със С. Колковска**: Трета глава (раздели 1., 2.1., 2.2., 2.3., 2.5.), Четвърта глава *Неологизмите като отражение на промените в обществото и в езиковото съзнание* (раздел 1.) (общо 131 стандартни страници). В Първа глава се разглеждат някои теоретични проблеми на неологията. Изяснява се същността на базовото понятие *неологизъм*, като се разглеждат взаимоотношенията му с други понятия като *иновация*, *новообразуване*, *оказионализъм*, *нова дума*, *потенциална дума*. Представят се основните лингвистични теории за същността на неологизмите: стилистична, психолингвистична, лексикографска, денотативна, структурна, конкретно-историческа. Определят се критерии за разграничаване на неологизмите от оказионализмите чрез разкриване на общите и диференциалните им признаци. Представя се типологията на неологизмите според признаците: вид на езиковата единица, степен на новост, начин на номинация. Прави

се и кратко типологично разпределение на окказионализмите по определени признаци. В раздел 1. на Втора глава *Обновяване на лексиката на българския език чрез словообразуване* се посочва, че активизирането на словообразователните процеси е основният начин за неологизация в съвременния период. Набелязват се продуктивните начини и модели за производство на нова лексика съответно в субстантивното, адективното, глаголното и адвербиалното словообразуване. Установява се, че като произвеждащи основи при образуването на неологизми участват както утвърдени в езика единици (обикновено развили ново значение), така и нови заемки, словообразователни неологизми, нови устойчиви съчетания. Отбелязва се и възникването на някои нови словообразователни типове и форманти. Посочва се, че като резултат от активизираните словообразователни процеси словообразователни парадигми в редица случаи се оформят не последователно, а почти едновременно с появата на съответната нова единица. В раздел 2. на същата глава се разглежда обновяването на съвременната българска лексика чрез заемане. Активизирането на заемането е следствие от засилването на междуезиковите и межкултурните контакти в новите условия на политическа, икономическа и културна глобализация и широко разпространение на новите средства за комуникация и новите технологии. Нараства паралелното заемане от един език източник, което води до появата на нов пласт интернационална лексика с произход от съвременните езици (главно от английски). Прави се типология на новата лексика от чужд произход по признаците: източник на заемането, наличие/отсъствие на семантични и функционални еквиваленти на новите заемки в съществуващия речников състав, особености на денотацията, степен на адаптираност към системата на приемащия език. Факторите за нарастване на ролята на заемането, както и типовете неологизми от чужд произход са предмет на разглеждане също в статията (под № 4.38. в списъка с публикации, представени за участие в конкурса) ***Типология на новата лексика от чужд произход в българския език*** (В: Български език и литература, 2013, кн. 6, с. 539-546). В следващите два раздела на Втора глава в монографията се разглеждат вътрешното заемане и калкирането като начини за попълване и обновяване на лексиката в съвременния период. Отбелязва се проникване на лексикални единици в общонародния език от някои субстандартни формации като младежки жаргон, компютърен сленг и др. Калкирането отразява едновременно действието на двете основни развойни тенденции

в съвременния етап – тенденцията към интернационализация и тенденцията към национализация. Описват се новите словообразователни калки, новите семантични калки и калкираните нови многосъставни единици. Някои случаи на семантично калкиране в съвременния период са предмет на анализ и в статията (№ 4.18.) **Чуждоезикови влияния при семантичния развой на българската лексика в съвременния период** (В: Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. С., 2010, с. 33-41). В нея се обръща внимание на проявите на повторна интернационализация (термин на К. Бузашиова). В раздел 1. на Трета глава се дава определение (по К. Гутшмид) на понятието *езикова тенденция*. Раздел 2. е посветен на тенденцията към интернационализация. В 2.1. се дефинират понятията интернационализация и интернационализъм (въз основа на съществуващи в научната литература виждания). В 2.2. се провежда типологизация на новите интернационализми, които се разделят на: лексикални (с подвидове същински лексикални и хибридни лексикални интернационализми), поликомпонентни (същински, хибридни и имплицитни) и семантични. Интернационалният характер на езиковия материал, включен в класификацията, е установен от авторките чрез съпоставяне с различни други езици. С известни терминологични различия типология на новите интернационализми е представена също в студията (№ 3.4.) **Интернационализация на новата лексика (върху материал от българския език)** (В: Specyfika leksyki i słowotwórstwa w językach słowiańskich. Warszawa: SOW, 2012, s. 83-106), в съавторство със С. Колковска, където е засегнат и въпросът за адаптацията и интеграцията на новите интернационализми в лексикалната система на българския език. Както в монографията, така и в посочената студия се представя и разпределение на новите интернационализми по функционални сфери (терминологични подсистеми, различни тематични области в общоупотребимия език, субстандарт). В раздел 2.4. в монографията се описват проявите на интернационализация в областта на словообразуването: активизиране на съществуващи заети словообразователни елементи и интернационални модели, оформяне на нови интернационални словообразователни форманти и модели, включване на новата интернационална лексика в словообразователните процеси, увеличаване на дела на хибридните образувания в езика. Проявите на тенденцията към интернационализация в българския език на лексикално, лексикалносемантично и словообразователно равнище са предмет на анализ също в статията (№4.43.) **Интернационализация на**

новата лексика в българския език (под печат), написана в съавторство със С. Колковска. Раздел 5. е посветен на тенденцията към демократизация в новата българска лексика. Действието на тази тенденция има като резултат преди всичко разширяването на функционалната сфера на редица некодифицирани елементи – думи, фразеологизми, словообразователни средства и модели, характерни за разговорната реч и субстандартните подсистеми (жаргони, социални говори, просторечие), които навлизат масово в речевата практика на по-широки общности от носителите на езика, като проникват дори в официалната публична комуникация. Установява се, че тенденцията към демократизация в новата лексика се проявява чрез отделни по-частни тенденции с прагматично-стилистичен характер: към колоквиализация, към жаргонизация и към експресивизация, чието действие е описано както в монографията, така и в две други публикации: (№ 4.36.) **Тенденцията към демократизация и новата българска лексика** (В: Лексико-грамматическите иновации в современных славянских языках. Дніпропетровськ: „Нова ідеологія”, 2013, с. 29-32) и (№ 4.39.) **Прояви на тенденцията към демократизация в българската неология** (В: Електронно списание Sълw, 2013, год. I, № 1). В раздел 6. на главата се разглежда действието на принципа за езикова икономия в новата българска лексика. Д. Благоева е автор на частта 6.3., посветена на универбизацията като проява на езикова икономия. Описват се три типа универбизация: универбизация със средствата на морфологичното словообразуване (със съответни подтипове), универбизация със средствата на морфолого-синтактичното словообразуване, универбизация със средствата на лексикалносемантичното словообразуване. Прави се извод, че в съвременния период няма съществени иновации при образуването на универбати – то продължава да се осъществява чрез познати техники и средства. Нов момент е активизирането на универбизационните процеси не само в общоупотребимия език, но и в някои терминологични подсистеми, професиолекти и др. Въпросът за универбизацията като активно явление при образуването на нова лексика в българския език се засяга също в един от разделите на статията (№ 4.31.) **Към въпроса за езиковата икономия в новата българска лексика** (В: Списание на БАН, 2012, № 6, с. 16-21), написана в съавторство със С. Колковска. Четвъртата глава в монографията представя когнитивен ракурс към проблемите на българската неология. Изучаването на

неологизационните процеси в когнитивен план е важно, тъй като те са показателни за обновяването и реструктурирането на картината на света, отразена в езика. Семантичното и прагматичното съдържание на новата лексика обективира придобития нов познавателен опит на обществото и новите обществени нагласи. Във връзка с това неологичната номинация е основният начин за отразяване на обновяващите се фрагменти от концептуалната сфера. В първия раздел на главата, написан съвместно със С. Колковска, се анализират основните концептуални сфери и концепти, отразени в българските неологизми. Разглеждат се концептуалните сфери *Общество и политика, Икономика, Компютри и нови технологии, Бит, Екология, Спорт, Популярна музика, Култура, Поведение и лични отношения* и др. Прави се извод, че най-актуалните фрагменти от действителността, които са в центъра на обществен интерес, са свързани с обществен, политически и икономически живот, от една страна, и с новите технологии, от друга страна. Проявите, свързани с личния живот, доста по-рядко са стимул за възникване на нови концепти. Заключение на монографията представя обобщение на наблюденията върху основните насоки, в които протичат неологизационните процеси в съвременния период. Очертават се основните фактори, които обуславят динамиката на съвременната българска лексика.

В статията (№ 4.33.) ***За някои основни понятия в неологията*** (В: 70 години българска академична лексикография. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, с. 366-374) се прави опит да се уточни същността на основното понятие в неологията – *неологизъм* чрез неговото взаимоотношение с други близки понятия. В центъра на вниманието е отношението *неологизъм* – *оказионализъм*, което се характеризира чрез разкриване на общите и диференциалните признаци на неологизмите и оказионализмите. Като се приема се виждането, че оказионалността е начален етап от съществуването на всяко новообразование, условно се обособяват няколко (възможни, но не задължителни) стадия на развитие на новата дума: пораждане, активизация, узуализация, лексикализация, завършена интеграция, деактуализация. Издига се хипотезата, че разликите между оказионализмите и узуалните единици са по-скоро градуални и отразяват различните стадии на развитие, на които се намират отделните единици.

В (№ 4.37.) ***Подходи при изучаване на новата лексика*** (В: Юбилейна научна конференция „50 години – врата към образованието и

прозорец към света”. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, с. 125-129) се коментират основните подходи, прилагани при изследването на неологизмите: структурно-семантичен, социолингвистичен, психолингвистичен, когнитивен, като се разглежда по-подробно когнитивният подход, който е широко застъпен в най-новите трудове в областта на славянската неология. В рамките на този подход неологичната номинация се трактува като механизъм за езиково моделиране на обновяващите се фрагменти от концептуалната сфера.

В статията (№ 4.1.) **Неологизмите в съвременния български език** (Български език и литература, 2006, кн. 6, с. 16-25) се разглеждат основните фактори, обуславящи лексикалните изменения в българския език в периода след 1989 г., и се посочват тематичните области, които се попълват най-активно с нова лексика в посочения период: политика, икономика, нови технологии, медицина, образование, военно дело, спорт и др. Характеризират се основните типове неологизми: лексикални (словообразователни неологизми и заемки) и семантични.

В няколко публикации се разглеждат словообразователните и семантичните особености на конкретни групи неологизми в българския език. В статията (№ 4.5.) **Нова глаголна лексика в българския език** (В: В търсене на смисъла и инварианта. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, с. 79-90) се обсъждат факторите, обуславящи възникването на нова глаголна лексика, и се описват структурно-семантичните характеристики на глаголните новообразувания. Обособяват се две групи: нови глаголи, които са резултат от словообразователни процеси на домашна почва, и нови глаголи, резултат от морфологична адаптация на заета лексика. Установява се, че в производството на нова глаголна лексика участват най-често основи на заети думи, както и форманти от чужд произход. Наблюдава се разширяване на дистрибуцията на някои от тези форманти (-ира-, -изира-), които показват тенденция за съчетаване и с домашни основи. В (№ 4.4.) **Деантропонимни съществителни в най-новата българска лексика** (В: Научни приноси в памет на професор Константин Попов. Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2007, с. 71-80) се разглеждат основните типове нови съществителни имена с узуален или окازیонален характер, произведени от основи на антропоними: съществителни имена за лица, абстрактни съществителни, имена с конкретно-предметно значение. Установяват се словообразователните форманти, които участват най-активно в производството на нова субстантивна деантропонимна

лексика. В статията (№ 4.29.) **Словообразователен потенциал на антропонимите в новата българска и чешка обществено-политическа лексика** (В: Време и история в славянските езици, литератури и култури. Том I. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 346-352) са описани словообразователните особености на новите български съществителни, прилагателни и глаголи, образувани от антропоними, в съпоставка с чешки. Установява се, че мотиватор на този тип образувания в двата езика са най-често собствени имена (главно фамилии) на „знакови“ за съответното общество в конкретния период личности – дейци от вътрешния или международния политически, религиозен и пр. живот. Произведените от домашни антропоними новообразувания закономерно се отнасят към националноспецифичната лексика, докато при тези, мотивирани от чужди антропоними, често се открива междуезиков паралелизъм. В статията (№ 4.46.) **Нови думи в българския език, образувани чрез телескопия** (Под печат в: Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: opis, konfrontacja, przekład. Wrocław) е потърсен по-различен ракурс към новите телескопичните образувания в българския език в сравнение с немногобройните публикации на други автори, където този тип образувания се разглеждат по правило като речево явление с прагматично-стилистични функции, проява на езикова игра. Изследването има за цел да установи дали и доколко телескопията (блендингът) играе роля за обогатяване на речниковия състав на съвременния български език, във връзка с което вниманието е насочено към неологичната лексика, а не към проявите на оказионалност и индивидуално словотворчество. Прави се извод, че телескопията продължава да бъде маргинално явление в българското словообразуване, но проявява известна активност при словообразователната неологизация. Сферата на функциониране на телескопичните думи се разширява извън рамките на експресивното (каламбурното) словообразуване. За това може да се съди по факта, че повечето от регистрираните в неологичните речници телескопизми са стилистично неутрални, с нулева или ниска степен на експресия, което показва, че водеща роля при образуването им има номинативната функция, а не игровото начало. Изказва се хипотезата, че наред с вътрешносистемни фактори като стремежа към езикова икономия тласък за активизирането на телескопията дават и някои външни фактори като навлизането (основно от английски) на нови заемки и калки, които съдържат интернационални елементи и са разпознаваеми и за българското езиково съзнание като телескопизми.

В публикацията (№ 4.19.) **Дефразеологизацията като източник на лексикални и семантични иновации в съвременния български език** (В: Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011, с. 139-151) се анализират неологизмите и неосемантизмите, оформили се въз основа на нови (появили се в периода след 1989 г.) фразеологични единици. Изхожда се от схващането, че дефразеологизацията е възникване на еднословна номинативна единица на базата на фразеологизъм и преобразуване на фразеологичното значение в лексикално. Описват се пътищата и механизмите за възникване на лексикални и семантични иновации чрез дефразеологизация: дефразеологизация чрез декомпозиция и семантична кондензация (*моден писък* > *писък*, *политически чадър* > *чадър*) и дефразеологизация чрез средствата на словообразуването (*дебел врат* > *дебеловрат*, *изкарвам на светло* > *изсветлявам* ‘легализирам дейност, извършвана преди това незаконно’). Прави се заключение, че дефразеологизацията е един от относително продуктивните (макар и не с първостепенно значение) пътища за попълване и обогатяване на лексиката с нови номинативни средства.

Статията (№ 4.17.) **Наблюдения върху утвърждаването на новата българска лексика** (В: Български език, 2010, кн. 4, с. 7-20) има за цел да се проследи развитието и утвърждаването на една група неологизми в българския език – новите производни съществителни имена от мъжки род, назоваващи лица, като се установи степента на тяхната активизация. Изследва се честотността на употребата на тези съществителни в референтен корпус, като се взема предвид броят на текстовете, в които се отбелязват техни употреби. В зависимост от получените резултати се съди за степента на активизация на съответните неологизми, като условно се обособяват 5 групи: с нулева, с ниска, със средна, с висока и с много висока степен на активизация. Отбелязва се, че при оценка на перспективите за утвърждаване на неологизмите в лексикалната система следва да се вземат предвид и други фактори освен степента на активизация: съответствие на изискванията на езиковата норма, функционален капацитет и др.

В статията (№ 4.41.) **Славянски лексикални влияния върху българския език в края на XX и началото на XXI век** (Под печат в: *Semantyka a konfrontacja językowa*. Т. 5. Warszawa: SOW) се описват случаите на лексикален и семантичен трансфер в българския език от други

славянски езици в края на 20. и началото на 21 в. – въпрос, който не е разглеждан досега в българското езикознание. Установява се, че лексикалният трансфер от славянски източници засяга преди всичко думи от кръга на екзотичната лексика, т.е. думи, които означават реалии, характерни за чужда култура. Определят се тематичните групи на новите екзотизми с произход от различни славянски езици. Разглеждат се и някои случаи на деекзотизация. Описват се също така немногобройните случаи на заемане и калкиране от славянски източници, като се отбелязва, че поради близката родственоост на славянските езици и съществуването в тях на сходни словообразователни модели често е трудно да се определи категорично дали възникването на даден неологизъм е резултат на заемане от славянски език или на словообразователни процеси на домашна почва. Общото заключение е, че междуславянските езикови контакти в най-новия период имат много по-ограничена роля за обогатяването на лексиката в сравнение с активно протичащите във всички славянски езици процеси на интернационализация под англоамериканско влияние.

В статията (№ 4.45.) **Корпусной подход к исследованию семантических неологизмов** (под печат) се предлага корпуснобазиран подход при установяването на семантичните иновации в лексиката, който се основава върху анализ на корпусни данни за контекстуалното поведение на думите. Като илюстрация са направени наблюдения върху промените в колокационните предпочитания на прилагателното име *зелен*, установени чрез сравняване на типичните колокати на това прилагателно, извлечени от два корпуса – съответно с текстове, създадени след 1990 г., и с по-стари текстове. Тези промени може да бъдат показател за протекли изменения в семантичната структура на думата. Посочва се, че важна насока в по-нататъшната работа е създаване на методи за автоматизирано откриване и извличане на неосемантизми от текстови корпуси.

В статията (4.24.) **Оценъчно съдържание в новата българска лексика** (В: Многообразие в единството, 2012, № 1) е направен опит да се установи характерът на изразяваната от неологизмите оценъчност и да се опишат основните средства за нейната езикова реализация. Новата оценъчна лексика условно се поделва в две групи, между които няма строга граница: неологизми с емоционално-оценъчна семантика и неологизми със социално-оценъчна семантика. Прави се заключение, че в

съвременния период в българския език активно се пораждат нови думи и съчетания с аксиологично съдържание, като преобладаващо място заемат единиците с отрицателна оценъчност. Това е свидетелство за социалната ангажираност на номинатора и подкрепя наблюдението, че като резултат от лингвокреативна дейност неологизмите са носители не само на познавателен, но и на значителен емотивен потенциал. Сходна тематика се засяга в статията (4.30.) **Експресивен потенциал на новата българска лексика** (В: Български език, 2012, № 4, с. 7-16), където се разглеждат пътищата и средствата за експресивизация в новата българска лексика. Установява се, че експресивният потенциал на неологизмите е свързан най-вече със съчетаване на емотивни и оценъчни компоненти в лексикалната семантика. Експресивните неологизми обикновено са стилистично маркирани и имат разговорен или жаргонен характер. Те служат за експресивно преназоваване на познати денотати или са експресивна номинация на нововъзникнали явления и обекти от действителността. Условно се обособяват две групи експресивни неологизми: с експлицитна (формално изразена) и имплицитна (нямаща формален израз) емотивно-оценъчна експресивност. Разгледано е и разпределението на новите експресивни номинации по денотативни сфери. Прави се заключение, че възникването на нова експресивна лексика е активен процес, като преобладават номинациите за изразяване на негативна социална оценка. Експресивните неологизми са основа за активна словообразователна и семантична деривация, което води до разширяване на полето на експресивността в съвременния български език.

В няколко публикации се обръща внимание на когнитивните аспекти на новата лексика. В статията (№ 4.14.) **„Речник на новите думи в българския език” – източник на знания за някои актуални концепти (въз основа на областта „стил на живот”)** (В: Лексикографията в европейското културно пространство. Велико Търново: „Знак’94”, 2010, с. 253-365), написан в съавторство със С. Колковска, се очертават някои от актуализираните фрагменти на макроконцепта *стил на живот*, по отношение на които през последните десетилетия се наблюдава засилена номинационна активност и пораждаване на множество нови названия. Основа за наблюденията са данните от най-представителния неологичен речник на българския език. Разглеждат се по-конкретно три от компонентите на посочения макроконцепт: *спорт*, *грижи за здравето* и *грижи за външния вид* и се анализират различни групи нови названия,

отнасящи се към тези концептуални области. Засилената неологична номинация в посочените области говори за нараснала актуалност на разглежданите концепти вследствие на промени в ценностните нагласи и поведенческите стереотипи на нашия съвременник. В статията (№ 4.40.) ***The new lexis in Bulgarian — cognitive aspects*** (В: The Second European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference. Vienna, 2014, pp. 176-182) се разглеждат неологизационните процеси в някои концептуални области като *общество и политика, икономика, компютри и нови технологии, стил на живот*, които претърпяват значителни трансформации през последните десетилетия. Семантичното и прагматичното съдържание на новата лексика в тези области отразява придобито ново познание и нови обществени нагласи в социума.

В съвместната публикация със Св. Коева и В. Мурдаров (№ 4.23.) ***Българският език в дигиталната епоха. The Bulgarian Language in the Digital Age***. White Paper Series. Vol. 4. Rehm, Georg; Uszkoreit, Hans (Eds.). Springer, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, 2012. 81 p. Д. Благоева е автор на раздела 3.3. *Актуално* (с. 15-17) в частта *Българският език в европейското информационно общество*. В раздела се обръща внимание на интернационализирането на българската лексика през последните десетилетия под влияние на английския език. Посочва се, че навлизане на множество нови заемки може да породят трудности: някои заемки са трудно произносими, други имат затруднена морфологична адаптация, в много случаи значението на заемките е неясно за хората, които не владеят английски. Специфичен проблем е също изписването на част от новите англицизми с латинска графика (PR, CD-ROM). Посочените обстоятелства показват значението на информираността за процесите, при които има опасност големи социални групи да бъдат изключени от участие в информационното общество, особено ако не владеят английски език.

Съвременна българска обществено-политическа лексика

Студиите (№ 3.3.) ***Актуални процеси в българската обществено-политическа лексика*** (В: Магията на думите. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012, с. 129-145) и (№ 3.5.) ***Динамика в концептосферата „Общество и политика“ в края на XX и началото на XXI в. (върху български и чешки езиков материал)*** (В: Проблеми на неологията в славянските езици. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, с. 277–319),

статии (№ 4.22.) **Нова общественно-политическа лексика в българския и чешкия език** (В: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním*. Praha: Karolinum, 2012, s. 453 - 457) и (№ 4.32.) **Неологизация в областта на общественно-политическата лексика в българския и чешкия език** (В: *Славянските езици отблизо*. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, с. 251-257), както и докладът с отпечатано резюме (№ 5.1.), изнесен на международен научен симпозиум в Москва през 2012 г., са посветени на различни аспекти от динамиката в съвременната българска общественно-политическа лексика (в три от публикациите – в съпоставка с чешки). Обществено-политическата лексика се разглежда като лексикална микросистема, в която се обективират обществените знания, представи и нагласи за явления, свързани с политиката, икономиката, общественото устройство, религията и др. Приема се широкото виждане, според което тази микросистема е отворена и има сложна структура и хетерогенен характер, като включва както термини (формиращи нейното ядро), така и общоупотребима лексика, включително с експресивен характер (образуваща периферията). В 3.3. и 5.1. се представят и характеризират основните процеси, които бележат промените в тази лексикална микросистема в българския език в края на 20. и началото на 21 в.: деактуализация на номинативни единици, възобновяване и номинативно преориентиране на лексикални единици, промени в оценъчното съдържание на лексикалните единици, неологизация. Прави се извод, че в посочения период в българската общественно-политическа лексика се наблюдават съществени трансформации, обусловени от комуникативно-когнитивни и социокултурни фактори. В 3.5. е направен опит за когнитивно-семантичен анализ чрез наблюдения върху езиковия образ на българското и чешкото посттоталитарно общество. Разглеждат се определени сегменти от концептуалната макросфера „Общество и политика“, която е сложно структурирана и обхваща редица базови концепти като **държава, право, общество, политика** и пр. Установява се, че основните насоки в динамиката в тази концептосфера в двата съпоставяни езика са: деактуализация на концепти, реактуализация и преструктуриране на концепти, пораждање на нови концепти. Тези процеси са илюстрирани чрез анализ на концептите **лоби, мафия, тероризъм, корупция, демократизация, европейска интеграция, глобализация**. Отделено е внимание на когнитивните аспекти на неологичното словообразуване в областта на общественно-политическата лексика, като са установени признаци, чрез които най-активно се извършва

категоризацията на извънезиковата действителност чрез словообразователни неологизми. Привличането в анализа на материал от чешкия език позволява да се установят някои национални специфики в начина, по който определени общественно-политически явления се отразяват в езика. В 4.22. се разглежда новата лексика от областта на европейската интеграция в българския и чешкия език, като се описват начините за възникване на нови номинативни единици в тази област: словообразуване, семантична деривация, заемане от други езици, образуване на съставни наименования и терминологични съчетания, възникване на фразеологични метафори. Установява се, че и в двата езика в разглежданата тематична област се наблюдава подчертана номинационна активност. Открива се известна междуезикова асиметрия главно в нетерминологичния сектор на тази тематична област. В 4.32. се разглежда по-подробно словообразователната неологизация в общественно-политическата лексика в българския и чешкия език, като обект на анализ са новите съществителни имена. Посочват се тематичните групи, които се попълват най-активно с нови съществителни. Установява се, че основна роля в неологизационните процеси в разглежданата сфера имат деривацията и композицията, слабо застъпени са регресивната деривация и отсичането на думи.

Теоретични проблеми на неографията

В студията (№3.6.) *К типологии словарей неологизмов славянских языков* (Под печат в: Literature, language and culture influenced by globalization. Vienna) се прави опит за типологизиране на многобройните публикувани през последните няколко десетилетия неологични речници на различните славянски езици, като се представи и българския опит в неографската практика. Описват се различни подходи към лексикографското регистриране на неологизмите (включването им в допълнения или поредни томове на общи тълковни речници, включването им в специализирани речници на неологизмите и пр.). Неологичните речници на славянските езици се разделят на два основни типа: двуезични (преводни) и едноезични. Двуезичните неологични речници са нов и динамично развиващ се лексикографски жанр, който включва различни поджанрове: преводни речници на фразеологичните неологизми, преводни речници на авторските неологизми и др. В публикацията се разглеждат по-подробно едноезичните речници на неологизмите, които разделят в различни групи въз основа на три основни показателя:

хронологичен обхват на отразяваните неологизационни явления в лексиката, форма на съществуване на речника (традиционни печатни речници, онлайн речници, електронни речници), тип на включваната лексика (узуални, потенциално узуални, оказионални нови единици).

Статията (№ 4.20.) **Принципи за съставяне на словник на неологичен речник** (Многообразие в единството, 2011, № 1, с. 17–21) представя принципите, въз основа на които е подбрана лексиката, включена в най-представителния неологичен речник на българския език: *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.)* (София: Наука и изкуство, 2010). Водещо място при подбора на лексиката заема хронологичният критерий, който се съчетава с лексикографския критерий за новост (отсъствие на думата в предходни лексикографски трудове). Обръща се внимание, че речникът е с дескриптивен характер и има за цел да представи активно употребяваните лексикални нововъведения в конкретния хронологичен отрязък. Във връзка с това в него се включва както узуална, така и потенциално узуална нова лексика. Не се отразяват оказионални образувания. Прилаганият корпусен подход позволява да се използват обективни емпирични методи за установяване на степента на активизиране и утвърждаване на новата лексика.

Корпусна лексикография

В студията (№ 3.1.) **Корпусният подход в българската лексикография – практика и перспективи** (В: Съвременни методи и подходи в лексикографската практика. София: Авангард Прима, 2011, с. 7-45), разработена в съавторство със С. Колковска, се разглеждат възможностите за прилагане на корпусни подходи при създаване на различни жанрове речници на българския език – тълковни, неологични, правописни, двуезични и др., като се изхожда от приетото в литературата по корпусна лингвистика разграничаване на корпуснобазиран и корпусноизведен подход. Посочва се, че в лексикографската практика може да намерят приложение както общи, така и специализирани корпуси, като тяхното планиране и изграждане се ръководи както от по-общи, така и от специфични изисквания по отношение на техния обем, състав и равнища на лингвистична обработка. Разглеждат се конкретни аспекти от прилагането на корпуснобазирания подход в родната лексикографска практика, които засягат по-специално: усъвършенстване

на методите за изготвяне на речников словник, представянето на фонетичните и графичните варианти на заглавката, отразяването на парадигматичните и синтагматичните свойства на лексикалните единици, избора на стилистични квалификатори, представяне на семантиката и на лексикалната съчетаемост на думите, извличането и подбора на илюстративен материал.

В статията (№ 4.2.) ***Някои проблеми на корпусната лексикография*** (В: Светът на речника. Светът в речника. Велико Търново: Знак'94, 2006, с. 113-121), също написана в съавторство със С. Колковска, се конкретизират изискванията, на които следва да отговаря корпусът с лексикографско предназначение по отношение на три параметъра: тип на корпуса, състав на корпуса и равнища на лингвистична анотация. Мотивира се необходимостта лексикографският корпус да бъде отворен (т.е. да подлежи на непрекъснато попълване и разширяване), а неговият състав да бъде с по-широки хронологични рамки и по-широк жанров и стилистичен диапазон от този на корпусите с общо предназначение. Приема се за оптимално корпусът за лексикографски цели да включва поне двете основни равнища на анотация: тоукънизирание и лематизация.

В статията (№ 4.25.) ***The Bulgarian National Corpus and its application in Bulgarian academic lexicography*** (Prace Filologiczne. Tom LXIII. Seria językoznawcza. Warszawa, 2012, s. 37-49) (в съавторство със С. Колковска, Н. Костова и Цв. Георгиева) се разглежда приложението на *Българския национален корпус* като съвременен езиков ресурс при работата върху многотомния академичен *Речник на българския език*. Представят се възможностите за извличане на лексикографски релевантна информация от корпуса (честотни и азбучно-честотни списъци, конкорданси, колокации и др.) чрез която да се оптимизира и усъвършенства работата на лексикографите.

В статиите (№ 4.6.) ***Съвременни подходи в българската неография (проблеми и перспективи)*** (В: Български език, 2008, кн. 1, с. 5-14), (№ 4.10.) ***Korpusowe podejście w opracowaniu leksykograficznym nowego słownictwa bułgarskiego*** (В: Лексикографски преглед, 2009, бр. 10, с. 65-71) и (№ 4.11.) ***Electronic Corpora and Bulgarian New-Word Lexicography*** (В: Études Cognitives. Vol. 9. Warszawa: SOW, 2009, pp. 143-150) се обосновава необходимостта от прилагане на корпусни подходи при идентифицирането на новата лексика и се представя метод за

полуавтоматично откриване и извличане на лексикални неологизми чрез сравняване на големи по обем корпуси с различна хронологична отнесеност на текстовете. Методът е успешно приложен на практика от авторката при подбора на словника на *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2010 (вж. предговора на речника), който е първият (и засега единствен) у нас корпуснобазиран неологичен речник.

Публикацията (№ 4.27.) ***The application of corpus-based approach in the Bulgarian new-word lexicography*** (В: Proceedings of the 15th EURALEX International Congress. Oslo, 2012, pp. 991-996) (в съавторство със С. Колковска и А. Атанасова) проследява приложението на корпусни методи на различни етапи от работата върху лексикографското отразяване на новата лексика. Тези методи са ефективни и ползотворни при подбора на словник, установяването на неологичния или okazaionalния статус на новата дума, избора на представителен графичен, фонетичен или морфологичен вариант на новата дума (ако такива съществуват), определянето на типичните колокати на неологизмите.

В статията (№ 4.7.) ***Проблеми на изграждането на електронен корпус за лексикографски цели*** (В: Lexikografie v kontextu informační společnosti. Praha: UJČ, 2008, s. 169-179) се разглеждат теоретически и практически проблеми, свързани с проектирането и създаването на профилиран електронен корпус на българския език с лексикографско предназначение. Описват се типовете източници, от които се извличат текстовете, типологичната стратификация на текстовете, както и конкретното жанрово и тематично разпределение на текстовете в корпуса. Представят се основните функции на специално създадената програма за работа с корпуса, чрез която се извършва лематизация на текстовете, генерират се честотни списъци (общи и по части на речта), установява се честотата на срещанията на зададени думи и словоформи и се провежда пълнотекстово търсене в корпуса.

В публикацията (№ 4.3.) ***Електронен корпус за целите на „Речник на българския език” – състояние и перспективи*** (В: Лексикографията и лексикологията в съвременния свят. Велико Търново: Знак’94, 2007, с. 277-286) (в съавторство със С. Колковска) се мотивира необходимостта от оптимизиране на работата върху най-мощабния речников проект у нас – многотомния академичен *Речник на българския език* – в съответствие със

съвременните информационни технологии и се обсъждат възможностите за усъвършенстване на лексикографските методи, прилагани при създаването на *Речника*, чрез въвеждане на корпуснобазиран подход. Представя се специално създаденият за целите на *Речника* електронен корпус и се набелязват перспективите за неговото приложение в лексикографската практика.

В статията (№ 4.9.) ***LexyScan – софтуерно средство за работа с електронен корпус за лексикографски цели*** (В: Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe. Bratislava, Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2009, с. 233-243) (в съавторство със С. Колковска и В. Сумрова) се описват функционалностите на софтуерния пакет LexyScan, разработен в рамките на научноизследователския проект „Електронизация на лексикографските ресурси“. Софтуерът е предназначен за работа с морфологично неанотирани електронни корпуси и е съставен от два модула: модул за морфологичен анализ и статистическа обработка на текстове (чрез интегрирана морфологична база данни) и модул за пълнотекстово търсене в корпус. Схематично е представена процедурата за морфологичен анализ чрез първия модул.

Български национален корпус

Студията (№ 3.2.) Проектът ***Български национален корпус – резултати и перспективи*** (В: Български език, 2011, кн. 3, с. 34-53) (в съавторство със Св. Коева, С. Колковска), както и цикъл статии: (№ 4.12.) ***Български национален корпус*** (В: Новости 2009. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2010, с. 67-70), (№ 4.13.) ***Българският национален корпус – състояние и перспективи*** (В: Лексикографията в европейското културно пространство. Велико Търново: „Знак’94“, 2010, с. 289-300), (№ 4.15.) ***Bulgarian National Corpus Project*** (В: Proceedings of the Seventh conference on International Language Resources and Evaluation (LREC’10). Valletta: ELRA, 2010, pp. 3678-3684), (№ 4.16.) ***Българският електронен езиков корпус и неговите приложения*** (В: Наука, 2010, кн. 5, с. 64-69), (№ 4.26.) ***Levels of annotation in the Bulgarian National Corpus*** (В: PraceFilologiczne. Tom LXIII. Warszawa, 2012, s. 147-153) (всички в съавторство със Св. Коева, С. Колковска), както и (№ 4.44.) ***Българският национален корпус в контекста на съвременната лингвистика*** (В: Сборник с доклади от Третия международен конгрес по българистика, София, 23-26 май 2013 (под печат) (в съавторство със Св. Коева, С. Колковска, Цв. Димитрова, Ив.

Стоянова, Св. Лесева) са посветени на резултатите от проекта *Български национален корпус* на различни етапи от неговото разработване от 2009 г. насам, осъществявано с участието на Секцията по компютърна лингвистика и някои членове на Секцията за българска лексикология и лексикография в ИБЕ. Описва се съставът и структурата на корпуса, както и типологията на текстовете, включени в него. Представят се основните функции и интерфейсът на системата за разширено търсене, както и системата от метаданни, приписвани на текстовете в корпуса. В 4.26. и 3.2. се описват отделните равнища на лингвистична анотация: тоукънизация, POS тагиране и лематизация, синтактична анотация, семантична анотация. В 3.2. и 4.16. се разглеждат сферите на приложение на корпуса: компютърна обработка на естествения език, лексикография, теоретична лингвистика, чуждоезиково обучение, обучение по роден език, както и редица други области на хуманитарното познание. В 3.2. възможностите за прилагане на корпусния подход при изследването на динамиката в граматичния състав на съвременния български език се илюстрира чрез проведено изследване на падежните остатъци при местоименията и тяхната дистрибуция в отделните функционални стилове (автор на изследването е Д. Благоева). Прави се извод, че в съвременния период всички разглеждани падежни местоименни форми са в отстъпление, но скоростта, с която протича този процес, в отделните случаи е различна. В 4.44. Д. Благоева е автор на раздел 3.2., в който се разглеждат възможностите за приложение на Българския национален корпус за решаване на общи и частни лингвистични проблеми.

Електронни лексикални ресурси за българския език

В статиите (№ 4.28.) *„Инфолекс“ – информационен лингвистичен портал за целите на българската лексикология, фразеология и лексикография* (В: Електронно списание *Littera et Lingua Electronic Journal of Humanities*, есен 2012) и (№ 4.42.) *„Инфолекс“ – лексикални ресурси за българския език* (В: Езикови технологии и ресурси за българския език. София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2014, под печат), и двете в съавторство със С. Колковска, се представят лексикални ресурси за българския език, създадени в Секцията за българска лексикология и лексикография и включени в системата Meta-Share на европейската инфраструктура Meta-Net. Ресурсите са обединени в Информационен лингвистичен портал „Инфолекс“ (<http://infolex.ibl.bas.bg/>), който включва: Лексикална база от данни *Синоними* (с над 8700 синонимни реда), Лексикална база от данни

Антоними (с над 3700 антонимни реда), *Регистър на фразеологизмите* (създаден въз основа на двата най-представителни фразеологични речника на българския език), *Неологичен речник* (обхващащ над 2200 думи и 160 съставни названия, навлезли в езика през последните 2 десетилетия). Включена е също *Библиографска информационна система* с близо 6000 публикации от областта на българската лексикология, лексикография и фразеология от периода 1950 – 2010 г. В двете публикации се представят принципите за създаване на всеки един от тези ресурси, както и възможностите за търсене на информация в тях.

Софтуерни средства за лексикографски цели

В статиите (№ 4.34.) *LexIt – уеббазирана система за създаване на речници* (В: 70 години българска академична лексикография. София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2013, с. 297–309) (в съавторство със Св. Коева, С. Колковска и Б. Станков) и (№ 4.35.) *The Dictionary Writing System LexIt and its Application in the Bilingual Lexicography* (В: Études Cognitives, 2013, Vol. 13, Warszawa: SOW, pp. 57-65) (в съавторство със Св. Коева) се описват архитектурата, интерфейсът и функциите на първата по рода си специализирана уеббазирана система, предназначена за създаване, допълване и преработване на речници на българския език. Цел на системата е да позволява конфигуриране на разнообразни по тип речници (едноезични, двуезични, специализирани, тезауруси). В статиите се илюстрира приложението на системата в двуезичната лексикография (за създаване на българско-английски речник).

Семантична прозодия

Две статии: (№ 4.8.) *Семантична прозодия на някои групи каузативни глаголи в българския език (корпусно базирано изследване)* (В: Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe. Bratislava, Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2009, с. 58-72) и (№ 4.21.) *Към въпроса за семантичната прозодия на глаголите в българския език (корпусно изследване)* (В: Български език, 58, 2011, кн. 3, с. 111-124), и двете в съавторство със С. Колковска, са посветени на въпроса за семантичната прозодия при някои групи глаголи – въпрос, който се разглежда за първи път в българското езикознание. Семантичната прозодия е явление, което се проявява в това, че някои думи (предимно глаголи или прилагателни имена) показват тенденция да влизат в редовни и типични съчетания с думи или изрази с негативна или позитивна смислова натовареност.

Особено ползотворни при изследването на това явление са корпусните методи, които са приложени и при изследванията, представени в двете публикации. В 4.8. се разглежда семантичната прозодия (положителна, отрицателна или неутрална) при някои групи каузативни глаголи, като се изследват колокатите на тези глаголи в конкорданси, извлечени от голям по обем корпус, а в 4.21. се изследва семантичната прозодия при глаголи от определени синонимни редове. В двете статии се правят наблюдения върху лексикографското представяне на тези глаголи в тълковните речници на българския език, като се стига до извода, че разглежданото семантично явление се отразява непоследователно. Мотивира се необходимостта семантичната прозодия като част от прагматичния компонент в значението на думите да намери адекватно отражение в речниковите дефиниции.

Калкирането като средство за попълване на речниковия състав

Д. Благоева е автор на раздел 5. *Попълване на лексикалните средства чрез калкиране* в първа част на втора глава на *Първия дял Формиране и развитие на българската лексикална система* (с автор Л. Крумова-Цветкова) на тома *Българска лексикология* (С.: АИ „Проф. М. Дринов“, 2013, с. 100-106). В раздела се обръща внимание, че в отделните етапи на езиковия развой калкирането се проявява с нееднаква интензивност и има различни източници в зависимост от особеностите на конкретната историческа и социокултурна ситуация и от характера на межкултурните и междуетниковите контакти в съответната епоха. Отбелязват се особеностите на калкирането и се характеризират източниците за калкиране през отделните периоди на историческо развитие от старобългарската епоха до съвременността, като се посочват конкретни примери за различни типове калки.